

O. TOMASZ MARIA DĄBEK OSB (Kraków)

PRAWO DUCHA, KTÓRE DAJE ŻYCIE W CHRYSZTUSIE JEZUSIE, WYZWOLIŁO NAS SPOD PRAWA GRZECHU I ŚMIERCI (por. Rz 8,2)

Dobrze znamy Pawłowe przeciwieństwa między Duchem i literą, Duchem i prawem, pojmowanym jako prawo Starego Testamentu w interpretacji faryzeuszów, ogólne określenie dawnego porządku, który Jezus Chrystus doskonale wypełnił i zakończył, ustanawiając w zamian nowe zasady swego Królestwa. W naszych rozważaniach zajmiemy się tekstami Nowego Testamentu, w których termin „prawo” (gr. νόμος) odnosi się do nowego, Chrystusowego porządku, w którym życie chrześcijan podporządkowane jest działaniu Ducha Bożego. Duch przeciwstawia się legalistycznemu pojmowaniu dawnego prawa, wprowadza prawdziwą wolność, która nie jest dopuszczeniem niczym nie ograniczonej samowoli, ale wiąże się z wszczepieniem prawa w ludzkie serca, wypisaniem na nich Bożych wymagań, zgodnie z proroczą zapowiedzią Jeremiasza o Nowym Przymierzu (Jr 31,31—34). Nowe Przymierze okazało się konieczne wobec niewystarczalności Starego, w którym Bóg okazał ludowi bardzo wiele troskliwej miłości, ale ludzkie siły okazały się niewystarczające do wypełnienia wymagań związanych z Przymierzem. Prawo w Pierwszym Przymierzu pozostawało niejako na zewnątrz ludzkiego jestestwa, stanowiło system, któremu trzeba się było podporządkować. Nowe prawo Bóg umieści w głębi jestestwa ludzi i wypisze na ich sercu (por. Jr 31,33). Ta zapowiedź została zrealizowana w Nowym Testamencie przez dar Ducha Świętego udzielany wierzącym w chwili chrztu. Duch mieszka w ludzkich sercach jak w świątyni i przekształca chrześcijanina zgodnie z Bożą rzeczywistością. Jest to stan prawdziwej wolności, wyzwolenia spod prawa grzechu i śmierci, choć wymaga od człowieka stałej współpracy, nieustannej czujności, by nie popaść na nowo w niewolę dawnych żywiołów pozostających pod władzą diabła (por. Dz 10,38), przeciwnika Boga i ludzi (por. Łk 10, 19; 1 P 5,8), który z zazdrości doprowadził pierwszych ludzi do grzechu. Pozostałości tego upadku do dziś ciążą na nas, utrudniają nam otwarcie się na Boże działanie, ale dzięki mocy Ducha możemy się skutecznie przeciwstawić wszelkim siłom ciemności i żyć zgodnie z Nowym Bożym Prawem.

Nasze rozważania na temat nowego Prawa — Prawa Ducha i wolności rozpoczniemy od przypomnienia akcentowanego przez św. Pawła kontrastu między nowym a dawnym prawem, podkreślenia nowości Chrystusowej nauki, nierozzerwalnie związanej z działaniem Ducha Świętego, by następnie omówić teksty o Nowym Prawie w Liście do Rzymian oraz w pozostałych tekstach Pawłowych, w Liście do Hebrajczyków i w Listach Katolickich.

Nowa nauka głoszona z mocą (por. Mk 1,27) przez Chrystusa i Jego Apostołów przynosi nam nowe prawo

Od samego początku nauczania Jezusa słuchacze odbierali wrażenie, że stykają się z zupełnie nową nauką, jak czytamy w pierwszym rozdziale Ewangelii św. Marka: „A wszyscy się zdumiewali, tak że jeden drugiego pytał: Co to jest? Nowa jakaś nauka z mocą. Nawet duchom nieczystym rozkazuje i są Mu posłuszne” (Mk 1,27). Ewangelista łączy nowość nauki z mocą towarzyszącą słowom, z wielkim wrażeniem, jakie wywołują one na słuchaczach oraz z władzą posiadaną przez Jezusa, który przemawia. Na tym polega główna różnica między Starym a Nowym: wewnętrzna moc, która na razie przejawia się poprzez znaki zewnętrzne, a w przyszłości ma ogarnąć od wewnątrz ludzi, którzy ją przyjmują (por. J 7,37—39). Analogiczne cuda występowały także w dawnym porządku zbawienia: obecnie oznaczają one przede wszystkim wewnętrzną moc uzdalniającą do wykonywania zobowiązań Przymierza, moc przenikającą ludzkie serca i przemieniającą je, tak jak zdolna jest przemienić materię, uleczyć organiczne choroby czy uwolnić opętanego człowieka z mocy złego ducha. Już w tej wypowiedzi odnoszącej się do początków publicznej działalności Jezusa widzimy, że podejmuje On skuteczną walkę z mocami zła. Jego nowa nauka zmierza do stworzenia nowego człowieka ¹.

Nowa nauka Jezusa nie dąży do wyeliminowania tego, co Dawne, ale ma je „wypełnić do końca” (por. Mt 5,17). Chrystus jest kresem Prawa (Rz 10,43). Pierwsze Przymierze zmierzało do Niego i w Nim znalazło swoje wypełnienie. Trzeba jednak zwrócić także uwagę na przeciwstawienie obu porządków i niewystarczalność Dawnego — jak o tym wyraźnie mówił Jezus do tłumów ².

¹ Por. S. H. Hooke, „*The Spirit was not yet*”, NTS 9:1962/63 s. 372—380, 379.

² Por. N. J. McElaney, *The Principles of the Sermon on the Mount*, SBQ 41:1979 s. 551—570, 567. Autor podkreśla raczej związek postępowania Jezusa z tradycją żydowską, widząc w kazaniu na górze co najwyżej początek nowej, chrześcijańskiej etyki, ukazującej się jaśniej w świetle innych tekstów.

W kazaniu na górze Jezus przeciwstawia dawnym przykazaniom, stanowiącym objawione potwierdzenie prawa naturalnego i minimum zobowiązań wynikających ze sprawiedliwości, własne pouczenia, które mają regulować życie ludzi powołanych do Jego Królestwa miłości, gdzie wymagania są znacznie większe: „Słyszeliście, że powiedziano przodkom: Nie zabijaj... A Ja wam powiadam: każdy, kto się gniewa na swego brata, podlega sądowi” (Mt 5,21—22); „Słyszeliście, że powiedziano: Nie cudzołóż. A Ja wam powiadam: Każdy, kto pożądliwie patrzy na kobietę, już się w swoim sercu dopuścił z nią cudzołóstwa” (5,27—28); „Powiedziano też: Jeśli kto chce oddalić swoją żonę, niech jej da list rozwodowy. A Ja wam powiadam: Każdy, kto oddała swoją żonę — poza wypadkiem nierządu — naraża ją na cudzołóstwo; a kto by oddaloną wziął za żonę, dopuszcza się cudzołóstwa” (5,31—32).

Podobne przeciwstawienia wymagań Dawnego i Nowego Prawa podaje Jezus w odniesieniu do przysięgi (Mt 5,33—34), przyjmowania zła od bliźnich (Mt 5,38—39) i miłości nieprzyjaciół (Mt 5,43—45) na wzór Ojca niebieskiego³.

Nazwanie Boga Ojcem stanowi także wielką nowość. Stary Testament nazywał czasem Boga ojcem wybranego narodu, jednakże był to tytuł rzadki: ojcem Izraela był w pierwszym rządzie Abraham — przyjaciel Jahwe⁴. W kazaniu na górze ten nowy tytuł Boga występuje bardzo często⁵. Wielokrotne powtarzanie prawdy, iż Bóg jest Ojcem ludzkości, „waszym Ojcem” — tak jak jest Ojcem Jezusa, choć w nieco innym znaczeniu, ukazuje nam bardzo jasno nowość obecnej relacji między Bogiem a ludzkością. Bóg-Ojciec jest wzorem doskonałości, który mamy obowiązek naśladować, jest On Tym, który widzi wszystko — nawet rzeczy najbardziej ukryte, zna potrzeby swoich dzieci i chce im zaradzić oraz wynagrodzić wszystkie dobre czyny spełniane z czystą intencją. Jednakże ten najlepszy Ojciec pozna najskrytsze pobudki naszego działania — odróżni czyny pełnione z miłości, od tych, które wyglądają wspaniale, lecz są pełnione tylko dla ludzkiego uznania.

Obrazem nowości nauki Jezusa, nie mieszczącej się w starych strukturach Dawnego Prawa, zwłaszcza głoszonego oraz interpretowanego

³ Doskonałość na wzór Ojca ma być „wyróżniającym znakiem chrześcijańskiej etyki, jaką jest etyka posłuszeństwa Bożemu prawu, całkowitego zaangażowania się w pełnienie Jego woli” (L. Sabourin, *Why is God called „Perfect” in Mt 5,48?*, BZ 34:1980 s. 266—268).

⁴ Por. J 8,33; Rdz rozdz. 18, zwłaszcza w. 17; 2 Krn 20,7; Iz 41,8.

⁵ Mt 5,16.34.48; 6,1.4.6.8.9.14.15.18.26.32; 7,11.21; Łk 6,35 n. (tylko raz w Łukaszowej redakcji Kazania na Górze, a raczej na równinie — por. 6,17) oraz 11,2 (początek Modlitwy Pańskiej umieszczonej w Łk w innym kontekście niż w Mt).

przez faryzeuszów, jest podobieństwo porównujące naukę do młodego wina, które rozrywa stare bukłaki (Mk 2,22 par.)⁶.

Odczucie nowości, zachwyty spowodowanego doświadczeniem Bożego działania, często wyrażane jest przy opisach cudów. Po przedstawieniu uzdrowienia opętanego głuchoniemego, Ewangelia według św. Mateusza podaje słowa świadków: „Jeszcze nigdy nic podobnego nie pojawiło się w Izraelu” (Mt 9, 33). W Starym Testamencie można znaleźć podobne opisy cudów — np. 1 Krl 17,6—24 i 2 Krl 4,18—37 mówią o wskrzeszeniu zmarłych chłopców przez Eliasza i Elizeusza. Są to czyny nie mniejsze niż przywrócenie słuchu i mowy oraz wyrzucenie złego ducha (por. Mk 7,31; Mt 9,32). Jednak tu nie chodzi o zewnętrzny przejaw mocy, lecz o wewnętrzną siłę ukazującą się poprzez czyny Jezusa⁷. O ile w starotestamentowych opisach widać wielki wysiłek i długotrwałą modlitwę proroków-cudotwórców, o tyle Jezus działa własną mocą, posługując się nią w sposób wskazujący, że jest ona dla Niego czymś oczywistym⁸.

W opisach ustanowienia Eucharystii nazywana jest ona znakiem nowego Przymierza. W Ewangelii św. Łukasza czytamy: „Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana” (22,20), a wcześniej: „Odtąd nie będę już pił z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie królestwo Boże” (w. 18). Mt 26,29 mówi wyraźniej o nowym owocu winnego krzewu w królestwie Ojca. Jest to zapowiedź uczyty eschatologicznej, której zadatkim będzie Eucharystia — nowa rzeczywistość zapowiadająca nowość ostateczną. Podobna jest treść przekazu św. Marka (14,24—25). Św. Łukasz nazywa przymierze „nowym” (gr. *καινή διαθήκη*). To samo określenie występuje u św. Pawła w 1 Kor 11,25. Grecki wyraz *διαθήκη* oznacza zarazem przymierze i testament — ostatnią wolę Jezusa Chrystusa, by Jego ofiara połączyła na nowo ludzi z Bogiem i między sobą⁹.

⁶ Por. R. Pesch, *Das Markusevangelium*, I. Teil, Freiburg—Basel—Wien 1977, s. 176 n.

⁷ Por. J. Glinka, *Das Matthäusevangelium*, I. Teil, Freiburg—Basel—Wien 1986, s. 347; L. Sabourin, *The Gospel according to St. Matthew*, II, Bombay 1983, 501 n.; T. Hergesel, *Jezus cudotwórca*, Katowice 1987, s. 181—183. 191—198. Autor zwraca uwagę na uwielbienie Jezusa przez uzdrowionych oraz uczniów zdumionych przejawami Jego mocy.

⁸ Por. A. Jankowski, *Znak spod Nain*, „Collectanea Theologica” 33:1962 s. 1—180, 104 nn.

⁹ Por. R. Pesch, *Das Markusevangelium*, II. Teil, Freiburg—Basel—Wien 1977, s. 358 n.; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, Poznań—Warszawa 1979, s. 332; A. Jankowski, *Biblijna teologia przymierza*, Katowice 1985, s. 13 n. 74 n. 80—101.

W Dziejach Apostolskich opisujących początki działania Kościoła, również nauka głoszona przez uczniów Chrystusa ukazuje się jako coś nowego w stosunku do judaizmu i dlatego budzi sprzeciwy nie tylko Żydów, ale także chrześcijan pochodzenia żydowskiego, przywiązanych do swych tradycji i nie będących w stanie zrozumieć, iż trzeba zrezygnować z tego, co nie należy do owej nowości. Nauka Kościoła jest także czymś nowym dla pogan, traktowanych dotychczas jako odrzuconych przez Boga, niegodnych Jego łaski (por. 1 P 2,10): nowym w stosunku do ich dotychczasowego życia (por. Kol 2,13) i nowym przez objawy Bożej mocy, towarzyszącej słowom Apostołów¹⁰. Św. Łukasz nie utożsamia każdego objawu Bożej mocy z działaniem Ducha Świętego, ale bardzo często zestawia je ze sobą — jak w Łk 1,17.35; 4,14; Dz 1,8; 4,31.33; 10,38, jako cechy nowego etapu Bożego działania¹¹.

Tak zwany sobór jerozolimski jest świadectwem otwarcia się pasterzy Kościoła, przewyciężenia dawnych przywiązań, by odpowiedzieć na potrzeby nowej sytuacji (Dz 15). W zakończeniu mowy św. Jakuba czytamy: „Z dawien dawna bowiem w każdym mieście są ludzie, którzy co szabat czytają Mojżesza i wykładają go w synagogach” (Dz 15,21). Stary porządek zbawienia reprezentowany przez synagogę musi ustąpić nowej wolności od szczegółowych przepisów i poddać się pełni życia pod tchnieniem Ducha.

Listy Apostolskie wielokrotnie podkreślają nowość sytuacji chrześcijan — nowo narodzonych przez chrzest — „obmycie odradzające i odnawiające w Duchu Świętym” (Tt 3,5) — Duchu Ojca i Syna¹². Wierzący w Chrystusa są nowym stworzeniem — duchowym: umarli dla dawnego życia, aby otrzymać nowe życie jako dzieci Boże¹³. Warto zwrócić uwagę na przeciwstawienie tej nowości dawnemu sposobowi życia obecnych chrześcijan.

List do Rzymian dwukrotnie mówi o nowości używając wyrażenia *καινότης* — abstrakcyjnego rzeczownika pochodzącego od przymiotnika *καινός*. W 6,4 Apostoł Narodów pisze: „Przez chrzest zanurzający nas w śmierć zostaliśmy razem z Nim (Chrystusem) pogrzebani po to, abyśmy i my postępowali (*περιπατήσωμεν* — *coniunctivus aoristi*) w nowości życia — jak Chrystus powstał z martwych dzięki chwale Ojca”. Zasada

¹⁰ Takim objawem Bożej mocy jest nawrócenie trzech tysięcy ludzi w dniu Pięćdziesiątnicy (Dz 2,41), prawdopodobnie posiadających już uprzednio bardziej lub mniej zniekształcone wiadomości o Jezusie; por. J. Cantinat, *La Pentecôte*, *BiVieChret* 86:1969 s. 57—69. 69.

¹¹ Por. B. Gillièron, *Le Saint-Esprit. Actualité du Christ. Ce qu'en dit Paul, Luc et Jean*, Genève 1978, s. 48.

¹² Por. R. Penna, *Lo Spirito di Cristo*, Brescia 1976, s. 288 n.

¹³ Por. C. F. D. Moule, *The Holy Spirit*, London—Oxford 1978, s. 33 n.

paralelizmu, jaki zachodzi np. między typem i antytypem, zaznaczona przez charakterystyczne przysłówki *ὡσπερ — οὕτως*, występuje tutaj, by jasno ukazać adresatom Pawłowego listu, że tak jak Chrystus zmartwychwstały żyje nowym życiem, tak Jego uczniowie, zanurzeni przez chrzest w Jego śmierć (w. 3) otrzymali dar nowego życia¹⁴, wielki skarb, na który trzeba odpowiedzieć całym życiem, by mógł on przynieść w duszach zamierzony przez Boga owoc (por. Kol. 1,6)¹⁵.

W innym miejscu Listu do Rzymian Apostoł pisze: „Teraz zaś straciło moc nad nami Prawo, gdyż umarliśmy temu, co trzymało nas w jarzmie, tak że możemy pełnić służbę w nowości ducha, a nie według przestarzałej litery”. Wyraźne przeciwieństwo między starością litery — *παλαιότης γραμματος* a nowością Ducha — *καινότης πνεύματος* w Rz 7,6 podkreśla, że chrześcijaństwo nie jest tylko żydowską sektą, lecz zupełnie nową drogą, opartą na nowym prawie, które dawne prawo zapowiadało sobą w sposób bardzo niedoskonały. Nowe Prawo przyniesione przez Chrystusa i wszczepione w serca przez wylanie Ducha, to wtargnięcie w losy człowieka czegoś zasadniczo nowego¹⁶.

Nowość Ducha jest owocem zmartwychwstania Chrystusa, które nastąpiło po Jego dobrowolnej śmierci. Uczy o tym św. Paweł w 5 rozdziale Listu do Rzymian, mówiąc o Chrystusie jako o nowym Adamie, który przez swoje posłuszeństwo usprawiedliwił wszystkich, tak jak Adam przez nieposłuszeństwo sprowadził na wszystkich skutki grzechu¹⁷.

Nowy sposób życia chrześcijan jest ukierunkowany eschatologicznie — jak pisze św. Paweł: „Jeśli więc ktoś pozostaje w Chrystusie, jest nowym stworzeniem, to, co dawno minęło, oto wszystko stało się nowe” (2 Kor 5,17). Nowy stan jest czymś zupełnie innym od dotychczasowego bytowania — zawdzięczamy go Chrystusowi, w którym mamy pozostawać — dokładać wszelkich starań, by wyeliminować to wszystko, co sprzeciwia się naszemu trwaniu w Nim. Nasz związek z Odkupicielem jest tak mocny, że jesteśmy razem z Nim jednym Duchem (por. 1 Kor 6,15—17)¹⁸ w obecnym eonie — a w całej pełni — w wieczności.

¹⁴ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, Freiburg—Basel—Wien 1977, s. 193.

¹⁵ E. Schweizer, *Christus und Geist im Kolosserbrief*, [w:] *Christ and Spirit in the New Testament*, ed. B. Lindars, S. S. Smalley, Cambridge 1973, s. 297—313. 297 n.

¹⁶ Por. K. Romaniuk, *List do Rzymian*, Poznań—Warszawa 1978, s. 157; H. Schlier, *Der Römerbrief...*, s. 219; O. Knoch, *Der Geist Gottes und der neue Mensch*, Stuttgart 1975, s. 61, 65; E. Ellis, *Seven Pauline Letters*, Collegeville 1982, s. 230.

¹⁷ Por. Rz 5,19 i cały fragment — w. 12—21.

¹⁸ H. Schlier, *Der Römerbrief...*, s. 156.

Nowe życie ma być przeciwieństwem dawnej służby grzechowi. Często nowe życie określane jest jako życie duchowe — życie w Duchu, podobnie jak w zestawieniu dawnego i nowego prawa nowe jest często nazywane prawem Ducha. Określenia „nowe” i „w Duchu” są prawie synonimami — oznaczają tę samą rzeczywistość łaski sprawianej przez Ducha w nowym porządku zbawienia.

W Rz 6,12—14 Apostoł uczy: „Niechże więc grzech nie króluje w waszym śmiertelnym ciele, poddając was swoim pożądliwościom. Nie oddawajcie też członków waszych jako broń nieprawości na służbę grzechowi, ale oddajcie się na służbę Boga jako ci, którzy ze śmierci przeszli do życia, i członki wasze oddajcie jako broń sprawiedliwości na służbę Bogu. Albowiem grzech nie powinien nad wami panować, skoro nie jesteście poddani Prawu, lecz łasce”. Służba Bogu to kult połączony z życiem. Obowiązkiem wiernych jest teraz wyrzec się dawnej służby pożądliwościom, a ukierunkować całe swoje istnienie na życie wieczne¹⁹. Pod wpływem Ducha mamy naśladować i kontynuować czyny Jezusa, wpływające z tego samego źródła — Bożego Ducha, który na Nim spoczywał²⁰.

W Corpus Paulinum często występują takie określenia jak „nowe stworzenie” (2 Kor 5,17; Ga 6,15), „nowy człowiek” (*καινός άνθρωπος* — Ef 4,24 — stworzony według Boga, w sprawiedliwości i prawdziwej świętości). Oznaczają nowy, nadprzyrodzony sposób bytowania, zasadniczo różniący się od tego, co jest tylko naturalne²¹ — wynikający ze zjednoczenia z Chrystusem, z Jego daru łaski (por. Kol 2,10), dokonywany i umacniany przez obecność i działanie Ducha Świętego²².

Na określenie nowego stanu — przeciwstawianego dawnemu (*παλαιός*) — św. Paweł używa dwóch przymiotników: *καινός* (np. w Ef 2,15: 4,24) i *νέος* (np. w Kol 3,10). Oznaczają one to samo: odrodzenie przez chrzest i dar miłości Jezusa, udział w nowym Adamie (por. Rz 3,19), który daje możliwość porzucenia dawnej niewoli grzechu²³. Niektórzy krytycy wywodzą użyte przez Apostoła w Ef 5,23 i Kol 3,10 pojęcia „oblekania” i „obrazu Bożego” z misterii hellenistycznych — wydaje się jednakże,

¹⁹ Por. R. Baulès, *L'Évangile puissance de Dieu*, Paris 1968, s. 240 n.

²⁰ Por. J. D. G. Dunn, *Jesus and Spirit*, Philadelphia 1975, s. 352.

²¹ Por. A. Jankowski, *Listy więzienne*, Poznań 1962, s. 458.

²² Por. E. Schweizer, *Christus und Geist im Kolosserbrief...*, s. 303 n.; I. Golub, *Duh Sveti u Crkvi*, Zagreb 1975, s. 54.

²³ Por. A. Jankowski, *Listy więzienne...*, s. 284; J. Behm, *neos*, TWNT IV, s. 902; tenże, *kainos*, TWNT III, s. 452. Jednakże *καινός* bardziej precyzyjnie wskazuje na Bożą ingerencję powodującą skutki zasadniczo odmienne od dotychczas spotykanych; por. A. Jankowski, *Duch Dokonawca*, Katowice 1983, s. 42.

iż równie dobrze Autor Listów mógł je zaczerpnąć z Biblii i pism judaistycznych — bez uciekania się do tekstów pogańskich²⁴. Oba pojęcia mają duże znaczenie dla nauki o kulcie, który jest reprezentacją rzeczywistości Bożych na ziemi i wiąże się z życiem, do którego przyobleczenie w Chrystusa nadaje szczególne uzdolnienia — do kontynuowania Jego dzieła w tym samym Duchu, który ożywił postępowanie Zbawiciela.

Przytoczone powyżej rozważania stanowią tylko skromnie zarysowane przedstawienie niektórych tekstów Nowego Testamentu mówiących o nowości życia chrześcijan odkupionych przez Syna Bożego. Na ich tle będziemy kontynuować naszą lekturę natchnionych wypowiedzi, zwracając uwagę na znaczenie w tym kontekście terminu „Prawo” określającego nowe zasady życia ludzi przemienionych przez włączenie w zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa, Pośrednika Nowego Przymierza (por. 1 Tm 2,5; Hbr 8,6; 9,15; 12,24).

Nowe Prawo w Liście do Rzymian

Do głównych tematów Listu do Rzymian należy usprawiedliwienie dzięki wierze, przeciwstawienie dawnego porządku Bożego działania nowemu, opartemu na odkupieniu, którego Chrystus dokonał przez własną ofiarę a ludzie dostępują przez wiarę. Stosunkowo często mówi Apostoł w tym piśmie o prawie, rozumianym jako prawo Starego Testamentu, przedmiot dumy Izraelitów oraz szczegółowych roztrząsań uczonych reprezentujących środowiska faryzejskie, do których sam się niegdyś zaliczał. Jednakże obok tego znaczenia, można rzec technicznego, mówi również o prawie w innym sensie — o nowym Prawie Ducha, a także w znaczeniu szerszym jako o zbiorze zasad moralnych. W rozdziale 2 św. Paweł stawia obok ustanowionego Prawa Starego Testamentu naturę rozumianą jako zbiór zasad wynikających z tego, czym jest stworzony przez Boga człowiek i cały świat. Zapowiada sąd Boży wszystkim ludziom: Izraelitom na podstawie Prawa, innym na podstawie ogólnoludzkiego wyczucia dobra i zła wynikającego z samej natury. W omawianym tekście natura ma charakter zdecydowanie pozytywny: to, co ona głosi, ma taki sam autorytet jak dla Izraelitów Prawo nadane w związku z zawarciem przymierza między Bogiem i Narodem Wybranym. Apostoł pisze: „Bo gdy poganie, którzy Prawa nie mają, idąc za naturą, czynią to, co Prawo nakazuje, chociaż Prawa nie mają, sami dla siebie są Prawem. Wykazują oni, że treść Prawa wypisana jest w ich sercach, gdy jednocześnie ich sumienie staje jako świadek, a mianowicie ich myśli na przemian ich oskarżające lub uniewinniające” (Rz 2,14—15).

²⁴ Por. Billerbeck II, s. 301; A. Jankowski, *Listy więzienne...*, s. 284.

Wyczucie wartości moralnych jest tu podstawowym założeniem: od zgodności postępowania człowieka z tym wyczuciem nazwanym sumieniem (gr. *συνείδησις* w. 15) i objawiającym się w postaci myśli na przemian oskarżających lub uniewinniających, zależy ocena, jaką Bóg wyda ludzkim czynom i w konsekwencji ich los na całą wieczność. Paganie tak samo jak Żydzi posiadają Boże Prawo²⁵. „Prawo wypisane na sercach” nawiązuje²⁶ do proroctwa Jeremiasza o nowym prawie związanym z nowym, doskonalszym przymierzem, którego temat jest szerzej podjęty w Liście do Hebrajczyków (Jr 31,33; Hbr r. 8)²⁷. Każdy człowiek odkrywa w swej naturze wartości, które można uznać za ślad podobieństwa i obrazu Bożego (por. Rdz 1,26—27) zniekształconego przez grzech pierwszego człowieka (por. Rz 5,12), a przywróconego teraz przez Chrystusa, który jest „obrazem Boga niewidzialnego, pierworodnym wobec wszelkiego stworzenia” (Kol 1,15).

W 3,27 św. Paweł przeciwstawia prawo uczynków (gr. *νόμος τῶν ἔργων*) i prawo wiary (*νόμος πίστεως*). Pierwsze określenie wiąże się z przestrzeganiem zewnętrznych przepisów Prawa Mojżeszowego i w ogóle z czynami zewnętrznymi, nawet budzącymi najwyższy podziw, lecz nie opartymi na głębokiej wewnętrznej postawie wiary²⁸. Dobre czyny nie mogą stanowić podstawy do chlubienia się, tak jak w postawie i czynach Jezusa nie było szukania własnej chwały (por. J 5,41; 8,50). Usprawiedliwienie dokonuje się przez wiarę w Niego. Kończąc wywód Apostoł Narodów zadaje pytanie, na które od razu odpowiada: „Czy więc przez wiarę obalamy Prawo? Żadną miarą! Tylko Prawo właściwie ustawiamy” (Rz 3,31). Termin „Prawo” jest tutaj wieloznaczny, sama wypowiedź przypomina język rabinów²⁹, ich charakterystyczne dowodzenie, przekonywanie. Prawo³⁰ jest wyrazem woli Bożej, nie uzewnętrznia się przez dużą ilość szczegółowych przepisów, ale raczej przez głos sumienia oświeconego wiarą, które pozwala człowiekowi dostrzec wszystko we

²⁵ Por. K. Romaniuk, jw., s. 104.

²⁶ Przede wszystkim pod względem formalnym — treść tego określenia jest różna w Liście do Rzymian (prawo naturalne) i w proroctwie Jeremiasza oraz w Liście do Hebrajczyków (duchowe prawo Nowego Przymierza).

²⁷ Por. K. Romaniuk, jw., s. 104; A. Jankowski, *Biblijna teologia przymierza...*, s. 84—88.

²⁸ Por. K. Romaniuk, jw., s. 121. Można tu przytoczyć początek Pawłowego hymnu o miłości z 1 Kor 13, gdzie się stwierdza, że wspaniałe czyny zewnętrzne są pozbawione jakiejkolwiek wartości, jeśli ich nie ożywia miłość. Miłość i wiara łączą się w jedno w postawie chrześcijanina.

²⁹ Por. K. Romaniuk, jw., s. 122.

³⁰ „Właściwe” dodano w Biblii Tysiąclecia dla lepszego zrozumienia tekstu; nie ma tej przydawki w oryginale greckim, gdzie występuje dwa razy *νόμος* bez dodatkowych określeń.

właściwym światłem i należycie ocenić własne postępowanie, wybrać to, co słuszne, a odrzucić czyny przeciwne Bożym zamiarom. Takie uzdolnienia uzyskuje człowiek dzięki wierze (por. Ga 3,23.25), która wprowadza go w nowy porządek zbawczy zainicjowany przez Chrystusa ³¹.

W 6,14 św. Paweł przeciwstawia Prawo łasce. Te dwa terminy oznaczają dwa porządki zbawienia: zewnętrzne przepisy Starego Testamentu stanowiące wyraz Przymierza, związku Jahwe z Narodem Wybranym oraz wewnętrzny dar łaski uzyskanej na mocy Nowego Przymierza zawartego przez ofiarę Syna Bożego: „Albowiem grzech nie powinien nad wami panować, skoro nie jesteście poddani Prawu, lecz łasce” (6,14). Przyjęcie chrztu jest zanurzeniem w śmierci Chrystusa (6,2), śmiercią dla grzechu i rozpoczęciem nowego życia. Dlatego trzeba odrzucić wszystko, co wiąże się z grzechem, co jeszcze należy do dawnego porządku, którego symbolem jest Prawo, a rozpoczynając życie nowe prowadzić je konsekwentnie, przeciwstawiając się wszystkiemu, co wiąże się ze złem w naszych myślach i czynach, prowadzącym ostatecznie do śmierci wiecznej (w. 16) ³².

W 7,14 podczas rozważań na temat wartości Prawa Starego Testamentu i jego użyteczności do zbawienia św. Paweł nazywa je prawem duchowym (*νόμος πνευματικός*), uznaje jego dużą wartość, ale zwraca uwagę na osłabienie ludzkiej natury — pisze o sytuacji człowieka po grzechu pierworodnym w pierwszej osobie: „Wiemy przecież, że Prawo jest duchowe. A ja jestem cielesny, zaprzędany w niewolę grzechu. Nie rozumiem bowiem tego, co czynię, bo nie czynię tego, co chcę, ale to, czego nienawidzę — to właśnie czynię. Jeżeli zaś czynię to, czego nie chcę, to tym samym przyznaję Prawu, że jest dobre” (Rz 7,14—16). Dwa pozytywne określenia Prawa pokazują, że odpowiada ono wewnętrznym pragnieniom wynikającym z natury człowieka, z tego, co w nim jest dobre i szlachetne ³³, a co po grzechu pierworodnym często nie dochodzi do głosu przytłoczone ludzką słabością, skłoną ulegać różnorodnym pokusom. Choć podmiotem wypowiedzi jest Prawo (Starego Testamentu), wskazuje jednak ona pośrednio na to, co wcześniej w liście zostało nazwane „treścią Prawa wypisaną w ludzkich sercach” (por. 2,15) — wewnętrzne wyczucie dobra i zła oraz naturalne pragnienie dobra, związane ściśle z tym szczególnym uzdolnieniem, które nazywamy sumieniem (por. tamże). To wszystko, co jest w człowieku dobre, zostaje oczyszczone, umocnione i podniesione na wyższy poziom przez zbawcze dzieło Chrystusa, w które włącza On ludzi poprzez sakramentalny chrzest.

³¹ Por. H. Schlier, jw., s. 116.

³² Por. K. Romaniuk, jw., s. 149 n.; H. W. Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer*, Berlin 1962, s. 114 n.

³³ Por. K. Romaniuk, jw., s. 160 n.

Stan wewnętrznego rozdarcia człowieka wyraża św. Paweł jeszcze w tym samym rozdziale wprowadzając kolejne przeciwieństwo: między prawem ciała (sposzrzegany w członkach) a prawem umysłu: „W członkach zaś moich spostrzegam prawo inne, które toczy walkę z prawem mojego umysłu i podbija mnie w niewolę pod prawo grzechu mieszkającego w moich członkach. Nieszczęsny ja człowiek! Któż mnie wyzwoli z ciała [co wie dzie ku] tej śmierci? Dzięki niech będą Bogu przez Jezusa Chrystusa, Pana naszego! Tak więc umysłem służę Prawu Bożemu, ciałem zaś — prawu grzechu” (Rz 7,23—25). Widzimy, że człowiek po pierwotnym upadku odczuwa w sobie słabość, skłonność do zła — to jest owo prawo „w członkach” — „prawo grzechu”, któremu przeciwstawia się prawo umysłu — tego, co jest w człowieku wyższe, co nie zostało jeszcze zupełnie zniszczone w następstwie pierwszego grzechu, a co jest otwarte na głos Boży. Dlatego prawo umysłu utożsamia się z Prawem Bożym. Paweł głosi z jednej strony dobro, które jest w człowieku mimo grzechu, z drugiej stwierdza słabość (prawo grzechu) jako następstwo pierwszego upadku, smutny i bolesny stan, ale nie sytuację beznadziejną, lecz Chrystusowe zwycięstwo nad naszą słabością. Zostaliśmy odkupieni, wewnętrznie przemienieni, uzdolnieni do czynienia dobra, ale pozostaje jeszcze w nas dawna słabość, z którą musimy walczyć. Nie jest to stan niewoli, ale póki żyjemy na tej ziemi, nie możemy spocząć w złudnym poczuciu bezpieczeństwa, lecz musimy nieustannie walczyć ze swymi złymi skłonnościami, by dochować wierności Chrystusowi, „pełnić służbę w nowości ducha, a nie według przestarzałej litery” (7,6)³⁴.

Zacytowany w tytule naszych rozważań tekst z Rz 8,2 utożsamia z kolei Prawo Boże z Prawem Ducha, uściśla pod względem teologicznym wypowiedź o Bożym działaniu wiążąc je z Osobą Ducha Świętego, któremu często Nowy Testament przypisuje dzieło uświęcenia człowieka³⁵. On od początku współdziałał z Jezusem, który Jego mocą został poczęty (por. Łk 1,35) i napełniony Jego mocą (por. Łk 4,1; Dz 10,38), by dokonywać wielkich dzieł na chwałę Bożą i dla zbawienia człowieka. Duch Święty — Duch Ojca i Syna³⁶ — po Wniebowstąpieniu zesłany uczniom Jezusa³⁷ — kontynuuje Jego misję i działa w nich — zamieszkuje w ich sercach od chwili chrztu³⁸ i kształtuje ich postępowanie. Jest du-

³⁴ Por. K. Romaniuk, jw., s. 163; H. Schlier, jw., s. 229, 233—235.

³⁵ Por. 1 Kor 6,11; 2 Kor 3,13,18; Ga 5,22n; 1 P 1,2; A. Jankowski, *Zarys pneumatologii Nowego Testamentu*, Kraków 1982, s. 81—85.

³⁶ Por. Ga 4,6; Rz 8,16 n.; A. Jankowski, *Duch Ojca — Duch Syna*, „Znak” 26:1974 nr 244 s. 1227—1238.

³⁷ Por. J 14,16 n.26; Łk 24,49; Dz 1,8; 2,1—4; A. Jankowski, *Zarys pneumatologii...*, s. 30—36.

³⁸ Por. J 1,33; 3,5; Dz 1,5; Rz 8,9.11; 1 Kor 3,16.

chem przybrania za synów³⁹, wyzwala z wszelkiej niewoli (por. Rz 8,2. 15) i uzdalnia do skutecznego współdziałania z Bożą mocą. Bóg dokonał tego, co było niemożliwe dla Prawa, posyłając na świat swego Syna (por. Rz 8,3). Jego moc działa w nas dzięki obecności Ducha, który współdziałał z Jezusem podczas Jego misji (por. Dz 10,38), a teraz działa w Jego uczniach.

Wielokrotnie teksty biblijne łączą działanie Ducha Świętego (czy w Starym Testamencie Ducha Jahwe, Ducha Bożego rozumianego jako Boża moc, jeszcze nie osobowa) z miłością — z dziełami miłości Bożej w stosunku do całego stworzenia a w szczególności w stosunku do człowieka⁴⁰. Podobny sens ma również Rz 13,10: „miłość jest doskonałym wypełnieniem Prawa”. Nie ma tu wprost wzmianki o Duchu Świętym, ale przez zestawienie z innymi tekstami widzimy, że miłość jest pierwszym Owocem Ducha (Ga 5,22), znakiem i wynikiem obecności Ducha w ludzkim sercu. Miłość jako najbardziej podstawowy owoc obecności i działania Ducha Świętego najpełniej uzewnętrzniła się w postępowaniu Jezusa Chrystusa⁴¹, który przyszedł nie po to, aby znieść Prawo, ale żeby je wypełnić (por. Mt 5,17), choć Jego interpretacja odbiegała znacznie od powszechnie przyjętej w owych czasach, doprowadzanej niekiedy do absurdu przez faryzeuszów. Oni gorszyli się Jego nauką (por. J 6,61; Mk 2,16 par.; 3,2 par.), która stanowiła właściwe tłumaczenie i rozwinięcie przepisów Starego Testamentu. Jeśli Jego uczniowie będą się kierowali w swoim postępowaniu miłością, także i oni we właściwy sposób wypełnią Prawo Boże ogłoszone najpierw w Starym Testamencie, a w pełnym ukazane w Nowym. Bezpośredni kontekst Rz 13, 10 mówi o stosunkach międzyludzkich, o unikaniu wyrządzania sobie nawzajem jakiegokolwiek szkody, zaciągania długów rozumianych szeroko — od podatków oraz innych świadczeń materialnych do zobowiązań wynikających ze wspólnej przynależności do Chrystusowego Kościoła czy w ogóle do rodziny ludzi, dzieci Bożych⁴². Apostoł wymienia w wierszu 9 przykazania dotyczące stosunków z bliźnimi i głosi, że streszczają się one w przykazaniu miłowania bliźniego jak siebie samego.

³⁹ Por. Rz 8,15; A. Jankowski, *Zarys...*, s. 52; R. Baulès, *L'Évangile puissance de Dieu...*, s. 211.

⁴⁰ Por. Ne 9,20; Jr 31,33; Ez 36,26; Jl 3,1 n.; Rz 15,30; T. Dąbek, *He agape tou Pneumatou. Związek miłości z Duchem Świętym w Piśmie Świętym Nowego Testamentu*, „Analecta Cracoviensia” 15:1983 s. 105—121.

⁴¹ Hymn o miłości z 1 Kor r. 13 często jest nazywany duchowym portretem Chrystusa; por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian*, Poznań 1965, s. 252 n.

⁴² Por. K. Romaniuk, jw., s. 255; H. W. Schmidt, jw., r. 222 n.

Praktykowanie miłości jest wypełnieniem wszystkiego, co nakazuje Prawo (w. 8.10), przykazanie miłości jest najbardziej podstawową zasadą nowego Prawa — Prawa Chrystusa i Jego Ducha.

Nowe Prawo w pozostałych tekstach „Corpus Paulinum”

Poza Listem do Rzymian także inne pisma związane z osobą św. Pawła zawierają teksty o nowym Prawie — prawie Chrystusowym. Omówimy dwa teksty z wielkich Listów Pawłowych: Pierwszego do Koryntian oraz do Galatów a także miejsca z Listu do Hebrajczyków, zredagowanego przez ucznia św. Pawła⁴³, który bardzo mocno podkreśla nieskończoną doskonałość zbawczego dzieła Chrystusa, Jego kapłaństwa i przy mierza zawartego przez Jego ofiarę.

W 1 Kor 9,21 św. Paweł podając przykłady własnej bezinteresownej pracy dla dobra wiernych, do których chce się upodobnić, by ułatwić im przyjęcie Ewangelii, pisze: „Dla tych, co są pod Prawem, byłem jak ten, który jest pod Prawem — choć w rzeczywistości nie byłem pod Prawem — by pozyskać tych, co pozostawali pod Prawem. Dla nie podlegających Prawu byłem jak nie podlegający Prawu — nie będąc zresztą wolnym od prawa Bożego, lecz podlegając prawu Chrystusowemu — by pozyskać tych, którzy nie są pod Prawem” (1 Kor 9(20—21). „Prawo” — bez dodatków — oznacza prawo Starego Testamentu. Przeciwwstawione mu jest prawo Boże albo prawo Chrystusowe, któremu podlega Apostoł. Jest ono nadrzędne w stosunku do szczegółowych przepisów Prawa Mojżeszowego jako jego wypełnienie. Kto według niego postępuje, idzie właściwą drogą. Paweł stara się upodobnić zarówno do Żydów, jak do pogan, by przez podobieństwo, poczucie bliskości, dotrzeć do ich serc i skłonić ich do przyjęcia Dobrej Nowiny⁴⁴. Prawo Boże równoznaczne z prawem Chrystusowym jest nowym prawem Ewangelii, prawem Ducha, który działa w ludziach wierzących Bożej nauce i włączonych w dzieło Chrystusa przez chrzest.

W Liście do Galatów wzmianka o prawie Chrystusowym występuje w końcowym rozdziale po wyliczeniu uprzednio uczynków ciała (5,19—21) i owoców Ducha (5,22—23). Wiąże się z wezwaniem do konkretnych

⁴³ Por. T. Jelonek, *Problem autorstwa Listu do Hebrajczyków*, „Analecta Cracoviensia” 19:1987 s. 205—244.

⁴⁴ Por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian...*, s. 216; H. Conzelmann, *1 Corinthians, Philadelphia* 1988, s. 160 n.; C. K. Barrett, *The First Epistle to the Corinthians*, Londyn 1973, s. 212—215.

czynów miłości bliźniego, dźwiganiem brzemion swoich współbraci, czyli postępowaniem według Ducha, świadczeniem tego, co oznaczają owoce Ducha — różne przejawy pierwszego z nich, którym jest miłość⁴⁵. Przeciwnościom Ducha „nie ma Prawa” (5,22), prawo Starego Testamentu nie wnosi nic nowego w postępowanie ludzi praktykujących te cnoty⁴⁶. Znowu mamy przeciwieństwo między Prawem a prawem Chrystusowym: „Jeden drugiego brzemiona noście i tak wypełnicie prawo Chrystusowe” (6,2). Kilka rękopisów i Wulgata podają formę „wypełnicie” Dla naszych rozważań nie jest najistotniejsze, czy jest to zachęta, czy stwierdzenie. Praktyka czynów miłości bliźniego i gotowość niesienia pomocy braciom, ofiarowania im swego trudu, utożsamiania się z ich sytuacją, jest wypełnieniem prawa Bożego, naśladowaniem Chrystusa, który wziął na siebie brzemień ludzkich grzechów (por. 1 P 2,12.24) i wybawił ich przez własną ofiarę⁴⁷.

List do Hebrajczyków sławi godność Chrystusa, Arcykapłana i Pośrednika Nowego, doskonałego Przymierza. Przeciwstawia rzeczywistości Pierwszego Przymierza takie jak kult, kapłaństwo, prawo czy samo przymierze nowemu stanowi zainicjowanemu przez zbawcze dzieło Chrystusa. Kilkakrotnie pisze o Prawie. Wykazuje niedoskonałość i nieskuteczność Prawa Mojżeszowego: „Zostaje przeto usunięte poprzednie Prawo z powodu swej słabości i nieużyteczności. Prawo nie dawało niczemu pełnej doskonałości, było jednak wprowadzeniem tylko lepszej nadziei, przez którą zbliżamy się do Boga” (Hbr 7,18 n.). Rozdział poświęcony jest kapłańskiej godności Chrystusa na wzór Melchizedeka, reprezentującej inny porządek niż kapłaństwo lewickie ustanowione przez Prawo Pierwszego Przymierza. Wszystkie instytucje tego prawa zapowiadały nową, lepszą rzeczywistość, i kiedy ona nadeszła, muszą jej ustąpić miejsca⁴⁸.

Następny rozdział zawiera obszerny cytat z Jr 31,31—34 o nowym, doskonalszym przymierzu, w którym Bóg da swoje Prawo w myśli ludzi — uczestników tego przymierza i wypisze je na ich sercach (w. 10 — Jr 31,33). Z tym Prawem będzie się wiązała doskonała, bezpośrednia znajomość spraw Bożych — nie będzie potrzeby szukać pouczeń u bliźnich, co wskazuje na wewnętrzne działanie Ducha Świętego w sercach chrześcijan. Nastąpi również odpuszczenie grzechów, na które Pan już

⁴⁵ Por. T. Dąbek, *He agape tou pneumatos...*, s. 114; S. Szymanek, *List do Galatów*, Poznań—Warszawa 1978, s. 111; A. Viard, *Saint Paul, Epître aux Galates*, Paris 1964, s. 117.

⁴⁶ Por. E. Szymanek, jw., s. 112.

⁴⁷ Por. E. Szymanek, jw., s. 114; H. Schlier, *Der Brief an die Galater*, Berlin 1967, s. 271—273.

⁴⁸ Por. S. Łach, *Listy do Hebrajczyków*, Poznań 1959, s. 196 n.; H. W. Attridge, *The Epistle to the Hebrews*, Philadelphia 1989, s. 203 n.

więcej nie wspomni (w. 12). Boże Prawo wypisane na sercach zastępuje dawne, niedoskonałe prawo, również pochodzące od Boga, ale odpowiadające jeszcze dawnemu stanowi wewnętrznemu ludzi po grzechu pierworodnym. Nowe Prawo ma charakter wewnętrzny, zgodnie z zapowiedziami proroków (por. Iz 11,9; 55,5; Ez 11,19; 36,26; Jl 2,27), a jego wypełnieniem jest miłość (por. 1 Tes 4,9; 1 J 2,27; J 16,13—15)⁴⁹.

Tekst Jeremiasza jest powtórnie zacytowany w 10,16 n. jako zakończenie argumentacji o zniesieniu ofiar Starego Przymierza. Doskonała ofiara Chrystusa, Prawodawcy Nowego Przymierza, umożliwia wypełnienie obietnic przekazanych za pośrednictwem proroków i czyni zupełnie niepotrzebnymi dawne instytucje kultowe⁵⁰.

Prawo w Listach Katolickich

Ciekawe uzupełnienie nauki o nowym prawie pochodzącej z kręgów związanych ze św. Pawłem stanowią wypowiedzi Listów Katolickich, zwłaszcza Listu św. Jakuba, zawierające określenia: prawo doskonałe, prawo wolności (1,25; 2,12), prawo królewskie (2,8). Pierwsze dwa wyrażenia występują po wezwaniu, by czynem wypełniać to, o czym się słucha w nauce apostoelskiej i po przestrodze o bezużyteczności samego słuchania. „Kto zaś pilnie rozważa doskonałe Prawo, Prawo wolności, i wytrwa w nim, ten nie jest słuchaczem skłonny do zapominania, ale wykonawcą dzieła; wypełniając je, otrzyma błogosławieństwo” (1,25). „Prawo doskonałe” to nauka Jezusa Chrystusa, doskonała interpretacja Prawa Mojżeszowego⁵¹ i jedyna droga prowadząca człowieka do prawdziwego życia. W 1,4 występuje określenie „dzieło doskonałe”, jakim ma być wytrwałość chrześcijan w różnych doświadczeniach (w. 2), całkowite zaangażowanie się w Boże dzieło⁵². Ludzka doskonałość, czyli pełny udział w chrześcijańskim powołaniu, jest odpowiedzią na doskonałe dzieło Boże, doskonałe Prawo otrzymane w darze na mocy Nowego Przymierza zawartego przez dokonane do końca (por. J 13,1; 19,30), doskonałe dzieło Jezusa Chrystusa.

Doskonałe Prawo jest prawem wolności — poprzez praktykę miłości bliźniego uwalnia człowieka od wszelkiego egoizmu, szukania samego siebie⁵³. Niewola grzechu przejawia się najsilniej poprzez wybujały egoizm,

⁴⁹ Por. S. Łach, jw., s. 211; H. W. Attridge, jw., s. 227 n.

⁵⁰ Por. S. Łach, jw., s. 237 n.; H. Montefiore, *The Epistle to the Hebrews*, London 1969, s. 171.

⁵¹ Por. F. Gryglewicz, *Listy katolickie*, Poznań 1959, s. 73, M. Dibelius, *James*, Philadelphia 1981, s. 116—120.

⁵² Por. F. Mussner, *Der Jakobusbrief*, Freiburg—Basel—Wien 1975, s. 67.

⁵³ Por. F. Mussner, jw., s. 108.

zamknięcie się na sprawy drugiego człowieka. Prawo Chrystusowe przynosi wyakcentowanie miłości bliźniego: otwiera nam oczy na to, co jest najważniejsze a równocześnie daje siłę do przewyciężenia własnej słabości. Prawdziwa wolność jest przeciwieństwem samowoli — jest panowaniem człowieka nad samym sobą, własnym umysłem, wolą, uczuciami i czynami. Przejawia się poprzez czyny rozumne, oparte na najwyższych wartościach, którymi są wiara w Boga odkupienie dokonane przez Chrystusa oraz czynna miłość. Jest to także wypełnienie Prawa, realizacja wartości, które muszą stać u podstaw wszelkiego słusznego prawa. Ludzkie ustawy, które by się od tych wartości odcinały, ostatecznie obróćą się przeciwko człowiekowi.

Dokładnie treść doskonałego prawa, prawa wolności, przedstawiona jest w Jk 2,8: „Jeśli przeto zgodnie z Pismem wypełniacie królewskie Prawo: *Będiesz miłował bliźniego swego jak siebie samego*, dobrze czynicie”. Prawo otrzymuje w tym miejscu nowe określenie: „królewskie”, czyli najbardziej wartościowe, odpowiadające godności króla jako najwyższego zwierzchnika ludzkiej społeczności, nadane przez Chrystusa, prawdziwego króla, który wprowadza nowy etap Królestwa Bożego znanego ze Starego Testamentu (por. J 18,37; Ap 17,14; 19,16)⁵⁴. To prawo streszcza się w przykazaniu miłości bliźniego jak siebie samego, zgodnie z synoptycznymi przekazami o największym przykazaniu (por. Mk 12, 28—34 par.) i sformułowaniami Janowymi, w których jednak wzorem wzajemnej miłości uczniów jest miłość Chrystusa wyrażająca się w ofierze własnego życia (J 13,34; 15,12 n.). U Jakuba konkretna, czynna miłość zwraca się przede wszystkim ku ubogim, potrzebującym pomocy, uciskanym przez „wielkich tego świata”⁵⁵. W następnych wierszach kilkakrotnie występuje termin „Prawo” bez dodatkowych określeń, oznaczający w pierwszym rzędzie Prawo Mojżeszowe, a w dalszym ogólnie Prawo, zwłaszcza Prawo Chrystusa, który w tekstach Dawnego Przymierza podkreślał znaczenie miłości. „Prawo wolności” w 2,12 jako podstawa przyszłego sądu może być rozumiane jako przeciwstawione Prawu Starego Testamentu⁵⁶, ale przede wszystkim oznacza naukę Chrystusową, Jego przykazanie miłości⁵⁷, wokół którego skupiają się wszelkie szczegółowe zasady postępowania Jego uczniów. Surowy sąd (w. 13) spotka tych, którzy lekceważą nakaz miłości, dlatego trzeba o nim zawsze pamiętać i w oparciu o to najwyższe, królewskie prawo wolności od własnego egoizmu kształtować swoje życie.

⁵⁴ Por. F. Gryglewicz, jw., s. 83; M. Dibelius, jw., s. 143 n.

⁵⁵ Por. F. Mussner, jw., s. 123 n.

⁵⁶ Por. F. Gryglewicz, jw., s. 86.

⁵⁷ Por. F. Mussner, jw., s. 126.

Spośród licznych ogólnych sformułowań wspominających Boże Prawo warto jeszcze przytoczyć 2 P 3,17; „Wy zatem, umiłowani, wiedząc o tym wcześniej, strzeżcie się, abyście dając się uwieść błędom tych, którzy nie szanują praw Bożych, własnej stałości nie doprowadzili do upadku”. Wcześniej jest mowa o niewłaściwej interpretacji Pisma Świętego Starego Testamentu oraz listów św. Pawła dokonywanej przez odstępców, usiłujących zwieść wiernych. Trzeba się im przeciwstawiać, pamiętając, że oni „nie szanują praw Bożych” (greckie określenie *ἄθεσμοι* oznacza ludzi zepsutych, pozbawionych wszelkich zasad moralnych; nie zawiera wprost werbalnego odniesienia do terminu „prawo”, ale słusznie można uznać ten tekst za nawiązujący do problematyki Bożego prawa), nie postępują zgodnie z Bożymi wymaganiami, dążą do osiągnięcia własnych, doczesnych celów, zdobycia powodzenia u słuchaczy i odciążenia ich od prawdziwej wiary⁵⁸. „Boże Prawa” obejmują w sobie całą naukę Starego i Nowego Testamentu ukazaną w pełnym świetle przez Chrystusa, strzeżoną oraz autentycznie wyjaśnianą przez Kościół w oparciu o moc Ducha Świętego (por. J 16.13). Kto głosi jakieś treści religijne nie utrzymując łączności z pasterzami Kościoła, przekazuje zasady różne od podawanych przez Kościół, nie jest godzien wiary. Bardzo często jego postępowanie świadczy przeciw niemu — pokazuje wyraźnie, że nie szanuje on Bożych praw. Dlatego wierni muszą być roztropni, czujni i wytrwali, by ich dobre pragnienia osiągnęły swój cel.

Przedstawiliśmy w zarysie naukę Nowego Testamentu o Prawie Chrystusowym prowadzącym człowieka do prawdziwej wolności. Jest to temat tak bardzo szeroki i bogaty, że mógłby stać się przedmiotem obszernej monografii. Tu przytoczyliśmy i poddaliśmy analizie pewne najbardziej charakterystyczne wypowiedzi biblijne, aby pokazać nowość Chrystusowego orędzia obejmującego naukę o Jego mesjańskim i boskim posłannictwie, dziele odkupienia nas z grzechów i zobowiązanie do odpowiedniego postępowania moralnego, streszczającego się w praktykowaniu największego przykazania miłości. Takie postępowanie prowadzi człowieka do prawdziwej wolności od własnego egoizmu i do pełnego udziału w owocach Chrystusowego zbawienia. Podobnie jak całe Prawo Nowego Testamentu łączy się z działaniem Ducha Świętego zjednoczonego z Chrystusem podczas Jego ziemskiego życia i posłanego od Ojca przez Syna po zmartwychwstaniu, tak jego realizacja przez konkretnych wiernych jest możliwa dzięki obecności Ducha w ich sercach.

⁵⁸ Por. F. Gryglewicz, jw., s. 308; K. H. Schelkle, *Die Petrusbriefe — Der Judasbrief*, Freiburg—Basel—Wien 1961, s. 239; 1 Tm 4,1—11; 2 Tm 3,1—9; 1 J 2,18; 4,3; 5,2; 2 J 7.

THE LAW OF THE SPIRIT, THE SPIRIT OF THE LIFE IN CHRIST JESUS,
HAS FREED YOU FROM THE LAW OF SIN AND DEATH (ROM 8,2)¹

Summary

St. Paul sets the new order of the Salvation against the Old Covenant. He uses the pairs of the contrast terms: Spirit — letter, Spirit — law. Usually, the law signs by Paul means the Mosaic law interpreted by pharisees. He sets this concept against the justification through the faith in Christ. In this paper I am going to study the texts, in which the new order of the Salvation is called „law” — often with other specifications.

Prophete Jeremiah has announced the new law which is written upon human hearts (cf. Jer 31,33 cited in Hebr). In the New Testament this announcement was realized by the gift of the Holy Spirit. Novelty of Jesus Christ's work and learning of His Apostles are expressed by many texts of N.T., e. g. Mk 1,27: „A completely new teaching in a spirit of authority!” Jesus speaks and confirms His words through many miracles. „Christ is the end of the law” (Rom 10,4), He fulfills the law (Mt 5,17; cf. Mt 5,21f. 27f. 31f. 33f. 43f). For Him the love is more important than the law. It is not possible to close His teaching in the old structures of judaism.

Novelty of the Christ's work, His New Covenant in His Blood is especially expressed in the text about establishment of the Holy Eucharist (cf. Lk 22,20; Mt 26,29; Mk 14,24f; 1 Cor 11,25). The new also means the opening of the Church for the Gentiles (cf. Acts, chapter 15). The Baptism introduces the people in the completely new situation (cf. Titus 3,5).

Writing about the novelty St. Paul uses two Greek terms: *καινός*, *καινότης* (cf. Rom 6,4) and *νέος* (cf. Col 3,10). He opposes the novelty of Christian life and novelty of Spirit to antiquated letter (cf. Rom 7,6), speaks about the new creation (cf. 2 Kor 5,17; Gal 6,15), new man (cf. Eph 4,24). The new life of the Christians is the fruit of the Resurrection of Jesus Christ (cf. Rom 5), of His obedience. The new state is directed in eschatology (cf. 2 Kor 5,17). The result of the new state is the moral obligation: the Christian must struggle with sin (cf. Rom 6,12—14).

In Rom 2 Paul writes about the law and the nature which are resulted from the creation of the man and all the world by God. He also speaks about the conscience — the moral interior norm (cf. Jer 31,33). In Rom 3,27 He opposites the law of works and the law of faith, in 6,14 law and grace, in 7,14 speaks that law is spiritual, but man is weak after the first sin and because of that it is impossible for weak man to fulfill all commandments of the law (7,23—25 „law of sin in my members”). Christ releases us from this slavery (cf. 7,6). He gives us the law of the Spirit (cf. 8,2). Spirit is the personal power of God. He lives in us from time of our Baptism and He works in love (*αγάπη*). It is the fulfillment of the law (cf. 13,10).

In 1 Cor 9,21 Paul speaks about his own aspiration to become similar to all people for the purpose of approaching to Christ. The term law signs here the Mosaic law, „the law of God” — new law of the Gospel.

¹ Biblical citations from „The New American Bible”, Nashville—Camden—New York 1983.

In Gal 5,19—23 Paul opposites the „what proceeds from the flesh” and „the fruits of the Spirit” against which there is not a law. The man fulfills the law of Christ when carries others burdens (cf. Gal 6,2), i. e. gives them the concrete help.

In the Epistle to Hebrews St. Paul's disciple teaches about the perfect mediation and priesthood of Christ. He concluded the New Covenant through His sacrifice. In this covenant the law of God's will placed in the minds of faithful and written upon their hearts. This is the realisation of the profecy of Jeremiah (cf. Heb 7,18f; 8,10; 10,16f; Jer 31,31—34, especially 33).

The interesting supplement of the teaching from Corpus Paulinum we can find in James 1,25; 2,8.12 with terms: „freedom's ideal law”, „law of kingdom”. This law is the teaching of Christ, especially the Commandment of the love: „You shall love your neighbour as yourself” (2,8).

2 Peter 3,17 warns of the faulty teachers — they do not respect the law of God and have their own interpretation of the Holy Scripture.

The novelty of life giving Christian's teaching obliges us to the right and moral life which will be the fulfillment of the highest law — the law of the love. This law leads us to the life through the submission of our working to the Holy Spirit's activity.